

VREDNOTE KOT PODLAGA ZA PRAVNE NORME IN DELOVANJE ORGANIZACIJ

ALBIN IGLIČAR

Univerza v Mariboru, Fakulteta za organizacijske vede, Kranj, e-pošta:
albin.iglicar@um.si

Povzetek Vrednote kot relativno trajne ideje o dobrem in pravičnem ravnanju ljudi v družbi so najbolj splošni del normativnega sveta. Zato so tudi predhodnice pravnih norm, ki institucionalizirajo in operacionalizirajo vrednote oziroma predstave o želenem družbenem delovanju ljudi. Z določanjem pravic in dolžnosti v pravnih normah postanejo pomembna družbena razmerja tudi pravna razmerja. Posledica zavestnih in racionalnih povezav ljudi pa so formalne organizacije kot institucionalni okviri, ki spodbujajo in spremljajo aktivnosti svojih članov. Zamisliti si je torej mogoče zaporedje: vrednote -- - norme --- organizacija --- akcija.

Ključne besede:

vrednota,
sprememba,
organizacija,
norma,
akcija.

VALUES AS A BASIS FOR LEGAL NORMS AND THE FUNCTIONING OF ORGANIZATIONS

ALBIN IGLIČAR

Univerza v Mariboru, Fakulteta za organizacijske vede, Kranj, e-pošta:
albin.iglicar@um.si

Abstract Values as relatively enduring ideas about the good and fair treatment of people in society are the most general part of the normative world. Therefore, they are also the forerunners of legal norms that institutionalize and operationalize values or ideas about the desired social functioning of people. By defining rights and duties in legal norms, social relations also become legal relationships. The result of conscious and rational connections of people is formal organizations as institutional frameworks that encourage and monitor the activities of their members. It is therefore possible to imagine a sequence: values --- norms --- organization --- action.

Keywords:

value,
change, organization,
norm,
action

1 Vrednote in norme

Vrednota je nekaj čemur priznava kdo veliko načelno vrednost in mu zato daje prednost¹. Družbene vrednote opredeljujemo tudi kot dobrine, ki zadovoljujejo človekove materialne in duhovne potrebe. To so lastnosti, sposobnosti, značilnosti (družbena moč, izobrazba, nazori, prepričanja) ter predstave ljudi o teh dobrinah, ki so skupne večini pripadnikov določene družbene skupnosti². Vrednote izhajajo iz potreb posameznikov in njihovih življenjskih stilov ter iz potreb družbenih skupin ter postanejo del množične družbene zavesti oziroma del javnega mnenja.³ Z vrednotami poimenujemo »...tiste stvari, ki jih relativno trajno in trdno cenimo ter na ta način tudi usmerjajo naše interese in delovanje.«⁴

V navedenem smislu postanejo vrednote prvina družbenega sistema in še posebej del kulturnega podsistema. V njem se oblikuje institucionalizirana oziroma t. i. vrednotenjska ideologija⁵. To je posebej poudarjal Parsons, ki v kulturnem sistemu vidi zlasti vrednote, norme, ideologijo in verovanja, izražena v posebnih oblikah. Na določeni stopnji se potem odvija integracija kulturnega in družbenega sistema preko motivacij, ki so spodbujene z vrednotami in normami kot usmerjevalci delovanja posameznikov v družbi⁶. Durkheim je med pojave, ki so specifični za človeško družbo in ki ločujejo človeško družbo od živalske črede, prišteval moralo, religijo in pravo⁷. Navedeni pojavi nastopajo kot dejavniki integracije in zagotavljajo povezanost ljudi v različne oblike združevanja.

Z vrednotami označujemo tudi »...ciljne usmeritve, ki pojasnjujejo, kaj je zaželeno in kaj manj zaželeno, kaj je pravično in kaj nepravično.«⁸ Zato naj v demokratičnem družbenem sistemu odločilno vplivajo na družbeno življenje ter na oblikovanje zakonodaje in celotnega pravnega sistema. Vrednote nastopajo tedaj kot povezovalne silnice družbenih odnosov. Družbeno delovanje posameznikov, ki se

¹ Slovar slovenskega knjižnega jezika, 2000.

² Jambrek, 1992, str. 140.

³ »O vrednotah govorimo kot o centralnih življenjskih idejah, ciljih in normativnih načelih, ki nudijo ljudem oporo in razloge za oblikovanje življenjskega stila in vodenje življenjskega poteka.« (Ule, 2020, str. 90).

⁴ Stahovnik, 2020, str. 57

⁵ Ule, 2020, ibidem.

⁶ Parsons, 1968, str. 37.

⁷ Durkheim, 1972.

⁸ Toš, Müller, 2010, str. 159.

odraža kot ravnanje enega glede na drugega, usmerjajo predstave o vrednotah, ki se v pomembnem delu izražajo v moralnih normah ter v pričakovanem oziroma »normalnem« obnašanju.

Morala odgovarja na vprašanja, kaj je dobro in kaj slabo v družbenem ravnanju posameznika. Vsebina dobrega se ocenjuje glede na ravnanje, ki »...prispeva k človekovi izpopolnitvi in bogatitvi njegove notranjosti.«⁹. Moralne norme sledijo človekovi lastni vesti. Idejna pojasnjevanja o dobrem in slabem oziroma o moralnih normah pa nam posreduje etika, ki s filozofskega zornega kota razlaga človekovo nravnost. Etika kot teoretično pojasnjevanje morale in sistem moralnih načel z racionalnega vidika tudi ocenjuje moralno oziroma nemoralno delovanje družbenih akterjev¹⁰. To se večkrat tudi artikulira v posebnih etičnih kodeksih¹¹. Moralnost večkrat opredeljujemo tudi kot vrednote, pravila in načela, kakšno je pravilno in družbeno sprejemljivo delovanje človeka v družbi¹². Zakonodajalec naj bi zato v splošne pravne norme prelił temeljna moralna načela, temelječa na notranjih moralnih prepričanjih večine članov globalne družbe¹³. To pa postavlja tudi celotni pravni sistem v odvisnost od moralnosti državljanov. Kadar namreč pravni sistem nima podlage v splošno sprejetih etičnih načelih in morali, dobi v družbi zgolj instrumentalno funkcijo. V takšnih razmerah vladajoči sloji in skupine zlorablajo zakonodajno telo za doseganje svojih političnih ciljev¹⁴.

Vrednote, ki so splošno privzete v javnosti so sestavina družbene zavesti. Skozi stoletja človeške civilizacije so se izvile iz t. i. pravrednot (svetost življenja, posvečenost mrtvih¹⁵ in zlato pravilo: ne stori drugemu kaj takega, kar ne želiš, da bi drugi storil tebi) in svetovnega etosa. Le-ta zajema univerzalne vrednote elementarne človečnosti, o katerih se lahko zedinijo ljudje različnih svetovnih nazorov, saj je skupen vsem moralnim naukom ali sistemom, velikim religijam ter

⁹ Perenič, 2005, str. 115.

¹⁰ Emmet, 1968.

¹¹ Npr.: Kodeks sodniške etike (Slovensko sodniško društvo, junij 2001), Kodeks korporativnega upravljanja družb s kapitalsko naložbo države (Slovenski državni holding, november 2019).

¹² Holcman, 1968, str. 72.

¹³ Ošljaj, 2012, str. 7.

¹⁴ Žalec, 2012, str.107.

¹⁵ Preambula v Gradivu za slovensko ustavo iz leta 1988 (pisateljska ustava) se je pričela s stavkom « Zavedajoč se svetosti življenja in človekovega dostojanstva...«. To vrednoto predlagatelj prvega dela preambule ves čas povezuje s »posvečenostjo mrtvih« (Hribar, 2009, str. 42).

identičen ideji naravnega prava¹⁶. Na vsakdanji ravni izpeljanke teh pravrednot in svetovnega etosa »odkrivamo« z javnomnenjskimi raziskavami¹⁷.

Za oblikovanje in sprejemanje pravnih norm v zakonih pa imajo poseben pomen še pravne vrednote kot so red¹⁸ in mir ter pravičnost in pravna varnost. Tudi pravne vrednote nastopajo »...kot tisto, kar je dobro in pozitivno za ljudi in družbo.«¹⁹ Specifične pravne vrednote se osredotočajo okrog kategorije človekovih pravic, ki nastopajo kot vrednotno jedro pravnih norm.

Globalizacijski procesi na pravnem področju se osredotočajo okrog temeljnih vrednot, ki so operacionalizirane v temeljnih človekovih pravicah, ki jih »... kot skupen ideal vseh ljudstev in vseh narodov...« in kot »...priznanje prirojenega človeškega dostojanstva vseh članov človeške družbe in njihovih enakih in neodtujljivih pravic...« razglša Splošna deklaracija človekovih pravic.²⁰ Navedeni moralno-politični dokument zajema v svojih tridesetih členih bistvene družbene vrednote moderne (zahodne) civilizacije, izražene skozi temeljne človekove pravice, ki tvorijo izhodišče današnjega naravnega prava.

Iz pravrednot oziroma t. i. svetovnega etosa ter iz Splošne deklaracije človekovih pravic kot političnega (deklarativnega) akta družbene vrednote prehajajo v pravne akte in s tem postanejo tudi pravne vrednote. Najprej so to splošni pravni akti kot formalni viri mednarodnega prava (pakti, pogodbe, konvencije...) in konstitutivni pravni akti mednarodnih organizacij²¹. S slovenskega vidika sledijo pravni akti posebne naddržavne tvorbe »sui generis« - Evropske unije²², in potem nacionalne

¹⁶ Pavliha, 2014, str. 29

¹⁷ V Evropski uniji so na primer v javnomnenjski raziskavi v letu 2018 anketirani po vrstnem redu pomembnosti navajali naslednje vrednote (v odstotkih odgovorov): mir (45), človekove pravice (42), spoštovanje življenja (41), izobrazba (35), demokracija (27), pravna država (21), osebna svoboda (21), enakost (19), strpnost (16).

¹⁸ To pravno vrednoto je posebej poudaril Pitamic, ki pravi: »Zahteva človekove družbene narave je, da v ožji ali širši življenjski skupnosti, v kateri živi, vlada red, po katerem lahko ureja odnose do soljudi, in to na zanesljiv način, tako da je obstoj urejenih odnosov priznan in zagotovljen. Izpolnitev te zahteve se imenuje 'pravo'.« (Pitamic, 2005: 110).

¹⁹ Več v Pavčnik, 2020, str. 515 - 543.

²⁰ Splošna deklaracija človekovih pravic, Generalna skupščina Združenih narodov, 10. december 1948.

²¹ Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah, 1966 leta (MPDPP), Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, 1966 leta (MPESKP), Ustanovna listina OZN (1945).

²² Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, 1950 leta (EKVČPTS), čl. 2 Pogodbe o Evropski uniji: »Unija temelji na vrednotah spoštovanja človekovega dostojanstva, svobode, demokracije, enakosti, pravne države in spoštovanja človekovih pravic, vključno s pravicami pripadnikov manjšin. Te vrednote so skupne vsem državam članicam v družbi, ki jo označujejo pluralizem, nediskriminacija, strpnost, pravičnost, solidarnost ter enakost žensk in moških.«

ustave²³ in končno zakonodaja²⁴. Ta pa določa temeljne okvire za delovanje organizacij ter uravnava aktivnosti posameznikov v njih. Navedeni vrstni red seveda ne pomeni preprostega mehaničnega sosledja, saj so mogoči tudi povratni tokovi načel in vrednot iz nacionalnih pravnih aktov na nadnacionalne tvorbe in na mednarodne organizacije. Shematično lahko omenjeno prehajanje vrednot v splošne pravne akte prikažemo takole:

<u>PRAVREDNOTE</u>	<u>>>>> DRUŽBENE VREDNOTE</u>	<u>>>>> PRAVNE VREDNOTE</u>
svetost življenja	Deklaracije:	MPDPP, MPESKP
posvečenost mrtvih	1789 (DPČD)	Evrop. kon. člov. pr.
človekovo dostojanstvo	1948 (UDČP)	Pogodba o EU
zlato pravilo		Ustava RS --zakoni

Navedeni vrednotni okviri pogojujejo nastajanje in delovanje ter spreminjanje družbenih institucij in znotraj njih organizacij. V katere so vključeni konkretni posamezniki s svojimi aktivnostmi. Torej:

vrednote >>>> norme >>>> organizacija >>>> akcija.

2 Spremembe institucij in organizacij

Znotraj družbene institucije kot celote odnosov, vlog in norm, ki je relativno trajna in varovana, ljudje na družbeno priznan način zadovoljujemo potrebe na ekonomskem (npr. podjetje), socialnem (npr. družina), izobraževalnem (npr. šola, univerza) kulturnem (npr. gledališče), športnem (npr. olimpijske igre) itd. področju. Znotraj institucije kot splošne kategorije delujejo organizacije kot raven posebnega. V okviru organizacij pa na ravni posamičnega nastopajo konkretni posamezniki. Le ti vzpostavljajo medsebojne odnose kot »igralci« družbenih vlog, ki jim pripadejo (npr. državljan) ali ki si jih pridobijo v življenju (npr. poklic organizator). Družbena vloga je osnovna sestavina organizacijske strukture določene oblike združevanja ljudi. Mnogoštevilne od teh oblik združevanja dobijo navzven tudi lastnost nove tvorbe - pravne osebe.

V okviru institucij ter njihovih pojavnih oblik – organizacij poteka sodelovanje med ljudmi za doseglo določenih ciljev. Ob tem teorija družbenih sistemov, čeprav

²³ Drugo poglavje Ustave Republike Slovenije, 1991 leta .

²⁴ Npr. Zakon o gospodarskih družbah, Kazenski zakonik, Obligacijski zakonik, Družinski zakonik itd.

prvenstveno usmerjena v preučevanje statične strukture sistemov, opozarja tudi na vidik spreminjanja oziroma dinamike sistemov preko njihove diferenciacije. Z diferenciacijo lahko označujemo vsakršno zamenjavanje neke prvine sistema z drugo ali več drugimi prvini²⁵. V nadaljevanju pa taka diferenciacija vodi do ponovne integracije in relativne stabilizacije sistema. Če pojem sistema zamenjamo s pojmom organizacije, velja to isto tudi za organizacijo.

Organizacija mora povezovati vse elemente v samostojno entiteto. Diferenciacija nastopi, ko število elementov doseže takšno količino, da se ne more vsak element organizacije v vsakem trenutku nahajati v razmerju do vsakega drugega elementa. Posledično se potem oblikujejo nove organizacije oziroma njeni avtonomni deli v okviru celotne organizacije. S tem pa sta v siceršnji homeostatičnost družbenih razmerij vneseni dinamika in diferenciacija.

Pri tem je organizacija del neke institucije oziroma družbenega sistema. Sistem je integriran z delovanjem funkcionalnih podsistemov. V celotni družbi niso v ospredju odnosi kavzalnosti, temveč le funkcionalna diferenciacija. Tudi okolje sistema torej ne učinkuje strogo deterministično, ampak le spodbujevalno. Povezovanje globalne družbe oziroma njena integracija poteka tako, da vsak podsistem opravlja določene dejavnosti oziroma funkcije za celotno globalno družbo. Tako vsak delni podsistem prispeva k družbeni stabilnosti.

Stabilnost ima dolgoročno strukturalno naravo, vzdržujejo pa jo predvsem specifične družbene vloge, ki se oblikujejo znotraj posameznega družbenega podsistema. Poseben pomen imajo poklicne družbene vloge in organizacijska struktura v vsakem družbenem podsistemu. Navedeni dejavniki so odločilni za integracijo in stabilizacijo podsistemov v globalno družbo kot najširšo celoto družbenih odnosov, ki jo še lahko štejemo za sistem²⁶. Osnovo integracije sestavlja pravzaprav diferenciacija, kar spominja na Durkheimovo »organsko solidarnost« in

²⁵ Pusić, 1995, str.67.

²⁶ Goričar, 1975, str. 77.

Spencerjevo »integracijo heterogenega«,²⁷ pa tudi na Parsonsovo²⁸ opredeljevanje družbenega sistema, ki poudarja medsebojno delovanje posameznikov.

Proces strukturne spremembe je obraten procesu uravnoteženja. Strukturne spremembe povzročajo notranji (endogeni) in zunanji (eksogeni) dejavniki. Med notranje dejavnike spadajo napetosti med dvema ali več strukturnimi sestavinami sistema, ki vodijo do spremenjenih vzorcev vedenja, med zunanje pa dogajanja v fizičnem prostoru, prebivalstvu ipd.

Bistvo družbenih sprememb je v menjanju temeljnih družbenih vrednot. Spremembe vrednot povzročijo spremembe na nižjih ravneh »normativne kulture« in končno na najnižji ravni družbene vloge²⁹. Strukturna sprememba je mogoča šele, ko napetost med deli sistema tako pritiska na institucionalno strukturo, da se ta kvalitativno spremeni. Omenjeni pritisk ima lahko tudi drugačne posledice, torej ne nujno strukturne spremembe, ampak na primer razrešitev napetosti, ki nima posledic za obstoječo strukturo, ampak samo za poslabšano funkcioniranje sistema. Vse to se posledično odraža tudi v spreminjanju organizacije in njeni notranji dinamiki.

Spremembe strukture na najvišji ravni, ko gre za spremembo vrednot, nastanejo – po Parsons - zaradi mehaničnih izumov in religijskih transformacij. Marksistično usmerjeno družboslovje pa bi tem »mehaničnim izumom« reklo »način proizvodnje materialnega življenja«³⁰. Kakorkoli, takšni dinamični procesi potem spremenijo institucije, organizacije ter življenje vsakega posameznika in se odrazijo tudi v spremembi pravno-normativnih okvirov.

Pravna nadgradnja organizacije je po eni strani okvir in meja do katere lahko poteka diferenciacija, po drugi strani pa pravni okvir določa poti oziroma postopke za

²⁷ Durkheimovo razlikovanje med mehansko in organsko solidarnostjo temelji na upoštevanju procesov družbene delitve dela. Za moderno družbo je značilna organska solidarnost, ki nastane zaradi visoke stopnje delitve dela med posamezniki, kar posledično vodi v visoko stopnjo medsebojne odvisnosti med udeleženci družbenih procesov (Durkheim, 1972). Spencer pa postavlja naslednjo shemo zgodovinskih razvojnih obdobj: (1) homogena družba, (2) diferenciacija homogenega, (3) heterogena družba, (4) integracija heterogenega. (Jary, 1995, str. 645).

²⁸ Parsons, 1968.

²⁹ Parsons, 1968, str. 77.

³⁰ »Način produkcije materialnega življenja določa socialni, politični in duhovni proces življenja nasploh [...]. Na določeni stopnji svojega razvoja prihajajo materialne produktivne sile družbe v nasprotje z obstoječimi produkcijskimi odnosi ali – in to je le pravni izraz za isto stvar – z lastninskimi odnosi, v katerih so se doslej razvijale. Iz razvojnih oblik produktivnih sil se ti odnosi spremenijo v njihove spone. Tedaj nastopi razdobje socialne revolucije.« (Marx, 1968: 105).

spremenbo organizacije. Tako na primer ustava kot pravni okvir najširše družbene organizacije – države določi postopek za svoje spreminjanje³¹ ali Zakon o gospodarskih družbah v posebnem delu določi načine za statusno preoblikovanje gospodarskih družb³². Kadar pa je pravni okvir še vedno preozek za velike kvalitativne spremembe, družbena (revolucionarna) gibanja zahtevajo radikalno spremembo strukture same oziroma bistveno spremembo vzorcev družbenega obnašanja in to najprej na ravni vrednot in potem posledično še na ravni norm.

Proces spreminjanja organizacije poteka torej najprej kot diferenciacija njenih sestavin in nato kot integracija, ki vključuje tudi nove sestavine, nastale z diferenciacijo. Diferenciacija in integracija sta komplementarna pojava. Pogojena sta s pritiski okolja in interesi članov organizacije³³.

3 Akcija – družbeno delovanje

Osnovni motivatorji delovanja posameznikov ter organiziranih in neorganiziranih družbenih skupin so interesi. Interesi so odraz potreb ljudi in tudi njihovega položaja v družbenih skupinah oziroma organizacijah. Interes je torej rezultat procesa v katerem se ljudje zavedo potreb, kar pomeni tudi, da je interes v javnosti tudi politično izražena potreba. Tako predstavljajo potrebe osnovo osebnim ter družbenim interesom. Uresničevanje interesov pa se odvija v družbi, se pravi v ustreznih celotah medčloveških odnosov. Ob povezovanju interesa z družbeno slojevitostjo se odpira tudi vprašanje zavesti, ki prevaja potrebe v interese. Takšna zavest je tesno povezana z ideologijo oziroma je njen sestavni del. Na osnovi spoznanja o ideologiji, ki včasih iz določene potrebe oblikuje drugačen interes, kakor pa dejansko ustreza potrebi, se dodatno tematizira tudi vpliv ideologije določenih družbenih slojev na delovanje organizacij.

Človekovo dejavnost motivirajo njegove potrebe, in to najprej tiste, katerih zadovoljitev je pogoj za ohranitev človekove eksistence. Te bi se nanašale na tisti

³¹168 – 171 čl. Ustave RS (Postopek za spremembo ustave). Tudi veljavna Ustava RS (1991) je bila sprejeta po postopku, ki ga je za spremembo ustave predvidela Ustava SRS 1974).

³² VI. del ZGD: Statusno preoblikovanje družb, npr. čl. 642 – 666: Spremembe pravnoorganizacijskih oblik gospodarskih družb. (Ur. l. RS, št. 65/09 – uradno prečiščeno besedilo, 33/11, 91/11, 32/12, 57/12, 44/13 – odl. US, 82/13, 55/15, 15/17, 22/19 – ZPosS in 158/20 – ZIntPK-C)

³³ Pusić, 1995, str. 68

eksistenčni minimum, ki je nujen za ohranitev in reprodukcijo človekovega življenja, druge pa bi pomenile presežek nad tem minimumom. Če so prve dokaj enotne pri vseh ljudeh, pa druge kažejo vso različnost aspiracij posameznih ljudi. Prve navadno v večji meri motivirajo akcije ljudi kakor druge, čeprav tudi sekundarne potrebe, potem ko je zagotovljena zadovoljitev primarnih, močno spodbujajo delovanje posameznikov in njihovih skupin. Zadovoljevanje vsakovrstnih potreb pa ne more potekati brez človekove družbene vključenosti. Samo skupaj z drugimi ljudmi, ne izolirano, se lahko človek ohrani in razvija svoje potencialne.

Za družbeno delovanje ljudi so zelo pomembne organizacije. Te so uspešne kadar obstaja skladnost ciljev organizacije s cilji in interesi njenih članov. Kadar član organizacije zaradi svojih lastnih koristi deluje v skladu s cilji organizacije, bo aktivnost obeh subjektov vodila k optimalnemu delovanju oziroma k sinergijskim učinkom. Če pa se interesi in cilji organizacije ter člana razlikujejo ali si celo nasprotujejo, bo izpolnjevanje ciljev enih in drugih oteženo, kar vodi v smer razpada organizacije³⁴.

Družbene skupine in organizacije, od prijateljske skupine do države, se oblikujejo prav zaradi zadovoljevanja potreb. Te pa se izražajo prek interesov, ki nastanejo na osnovi potreb. Zato je interes izrazito družbena kategorija ne glede na to, za čigav interes gre, in od tod tudi opravičilo za termin "družbeni interes". Ob navedeni pogojenosti je uveljavljanje interesov in vzpostavljanje odnosov pogojeno še z vrednotami in normami ter delovanjem človeka kot »normo ponotranjujočega bitja.«³⁵

V medsebojne stike ne vstopamo kot abstraktni posamezniki, ampak kot nosilci družbenih vlog, potem pa glede na pričakovanja okolice ter svoje razumevanje vloge sledimo svojim interesom. Ob tem izhajamo najprej iz interesov, ki nastanejo kot odsev fizioloških potreb, nato interesov, ki izhajajo iz potreb po varnosti in pripadnosti, ter končno interesov, ki so spoznani kot potrebe po samozavedanju in samouresničitvi³⁶.

³⁴ Bučar, 1998, str. 71, 72, ki še dodaja: »Bistvo organizacije je v tem, da z ustvarjanjem koristi za svoje člane in predstav o teh koristih in potrebnega ravnanja skrči neskončno možno variabilnost njihovega ravnanja na tisti vzorec, ki je za organizacijo še sprejemljiv.«

³⁵ Zupančič, 1995, str. 69.

³⁶ Maslow, 1943.

Nemška formalna (relacionistična) sociologija³⁷ je razdelila družbene odnose na dve glavni skupini. V prvo uvršča odnose, ki ljudi povezujejo oziroma približujejo (konjunktivni odnosi), v drugo pa odnose, ki ljudi med seboj oddaljujejo (disjunktivni odnosi). Prva skupina zajema odnose integracije, druga odnose dezintegracije. Glavni tipi odnosov približevanja (integracije) so: socializacija, kooperacija, akomodacija in asimilacija. Med odnose oddaljevanja (dezintegracije) pa omenjena sociološka šola prišteva: tekmovanje, nasprotovanje in konflikt. Posebno mesto v tej tipologiji zajemajo odnosi menjave, ki ob določenih predpostavkah pomenijo integracijske odnose, kadar pa te predpostavke niso izpolnjene, se odnosi menjave iz integracijskih spremenijo v dezintegracijske odnose.

V dejanskem družbenem življenju se v konkretnih odnosih med ljudmi omenjeni čisti tipi odnosov prepletajo. V svoji čisti podobi se navedena tipologija pojavlja zelo redko in izjemoma. Pestrost življenja v družbi povzroča spremenljivost konkretnih ravnanj ljudi in njihovih organizacij ter različna nihanja v odnosih približevanja in oddaljevanja. V nekem konkretnem odnosu med dvema posameznikoma so na primer navzoči elementi sodelovanja (kooperacije), prilagajanja (akomodacije), včasih pa tudi nasprotovanja ter konflikta. Kadar bi ta odnos morali uvrstiti v en ali drug tip odnosa, bi uporabili princip pretežnosti. Teoretična tipologija seveda poenostavlja družbeno resničnost z namenom njenega preučevanja, razumevanja in usmerjanja.

Podobno velja tudi za Webrovo tipologijo družbenega delovanja (Sozialhandlungen), razdeljenega na ciljno-racionalno, vrednotno-racionalno, tradicionalno in afektivno. Pri ciljno-racionalnem delovanju si torej posameznik zavestno izbira sredstva za doseg postavljenih ciljev, zavedajoč se pri tem vrednot, ki usmerjajo njegovo aktivnost, kakor tudi posledic, ki bodo verjetno nastopile. Vrednotno-racionalno delovanje že ne upošteva več posledic. Pri afektivnem družbenem vedenju pa so zunaj posameznikovih zavestnih predstav tako vrednote kot posledice. Tradicionalno ravnanje je racionalno samo še pri izbiri sredstev, medtem ko so cilji, vrednote in posledice zunaj racionalnega nadzora posameznikovega družbenega delovanja. Na cilje, vrednote in posledice akterji pač

³⁷ Glej Georg Simmel (1858–1918), Leopold von Wiese (1876–1969).

pristajajo, »ker je tako že od nekdaj«, in se zavestno ne sprašujejo po teh sestavinah svojega družbenega vedenja in ravnanja³⁸.

Za moderno družbo je značilno, da človek deluje racionalno in da izbira najbolj ustrezna sredstva za doseg svojih ciljev. Takšnemu delovanju je najbližje ciljno-racionalno delovanje, delno pa mu ustreza še vrednotno-racionalno delovanje. Pri zadnjem tipu posameznik deluje zaradi prepričanja, da je nekaj dobro in vredno njegovih prizadevanj.

Zopet je – kot rečeno – mogoče človekovo aktivno delovanje razvrščati po merilu pretežnosti določenega ravnanja. Glede na cilje organizacije in različnost interesov v njej se organizacija tudi spreminja ter prilagaja spremembam v okolju. V teh procesih normativni okviri zagotavljajo predvsem predvidljivost obnašanja posameznikov in organizacije kot celote ter stalnost njihovih interakcij³⁹. Za spremembe in dinamiko ter menjanje vzorcev družbenega obnašanja pa morajo biti dane osnove v drugačnem sistemu vrednot in – seveda – v ponotranjenu (internalizaciji) teh vrednot v zavesti vsakega posameznika.

Literatura

- Bučar France (1998): *Demokracija in kriza naših ustavnih institucij*, Nova revija, Ljubljana
- Durkheim Emile (1972): *O podeli društvenog rada*, Prosveta, Beograd
- Emmet Dorothy (1968) : *Ethics*, v *International Encyclopedia of the Social Sciences*, (David L. Shills, ed.), vol. 5, str. 157, The Macmillan Company&The Free Press
- Goričar Jože (1975): *Temelji obče sociologije*, DZS, Ljubljana
- Holcman Borut (2012): *Etika in globalizacija*, v *Javna etika in integriteta*,ur. B. Kečanović, Komisija za preprečevanje korupcije, Ljubljana, str. 72
- Hribar Tine (2009): *Dvajset let slovenske ustavnosti*, v *Državni svet RS:Izvori slovenske ustave* , Ljubljana, str. 17 - 54
- Jambreč Peter (1992) : *Uvod v sociologijo*, Državna založba Slovenije, Ljubljana
- Jary David, Julia (1995): *Dictionary of Sociology*, Harper Collins Publishers, Glasgow
- Maslow Abraham (1943) : *A Theory of Human Motivation*, *Psychological Review*. 50 (4); str. 370 – 396

³⁸ Weber, 1980, str. 13.

³⁹ Pusić, 1995, str. 76.

- Marx, Karl (1968): Prispevek h kritiki politične ekonomije. V: K. Marx in F. Engels, Izbrana dela v petih zvezkih, IV. zvezek, Cankarjeva založba, Ljubljana, str. 103–109.
- Ošlaj Borut (2012): O temeljnih pogojih možnosti delovanja pravne države, v Poligraf, letn. 17, št. 67 – 68, Ljubljana
- Parsons Talcot (1968): *The Structure of Social Action*, Free Press&Collier-Macmillan, New York, London
- Pavčnik Marijan (2020): *Teorija prava*, Lexpera, GV Založba, Ljubljana
- Pavliha Marko (2014): Od antične paideie do sodobne holistične pedagogike, v Ošlaj, Pavliha (ur.): *Svetovni etos in celostna pedagogika*, Didakta, Ljubljana, str. 24- 32
- Perenič Anton (2005): *Uvod v razumevanje države in prava*, Univerza v Mariboru, Ljubljana
- Pitamic Leonid (2005) *Na robovih čiste teorije prava*, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana
- Pusić Eugen (1995): *Upravna znanost, Naprijed*, Zagreb
- Stahovnik Vojko (2020): *Prepričljiva argumentacija in raziskovanje vrednostnih vprašanj*, v Jambrek Peter (ur.): *Metodologija znanstvenega raziskovanja*, Nova univerza, Ljubljana, str. 43 - 63
- Toš Niko, Müller Karl (2010): *Primerjalno družboslovje*, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana
- Ule Mirjana (2020): *O vrednotah, ideologijah in novih življenjskih strategijah mladih*, v Slokan, Kečanović, Logaj: *Uporabna etika vključujočega, varnega in spodbudnega učnega okolja*, Zavod RS za šolstvo, Ljubljana, str. 89 - 99
- Weber Max (1980): *Wirtschaft und Gesellschaft*, C.B. Mohr Verlag, Tübingen
- Zupančič Boštjan (1995): *Prvine pravne kulture*, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana
- Žalec Bojan: *Pravni instrumentalizem kot uničevalec vladavine prava*, v Poligraf, letn. 17, št. 67-68, Ljubljana 2012, str. 107

